ئازادی ئازاد

ئالان ژۆڤروا
ئا: هەندرێن

رامبۆ لە تەمەنی شانزە ساڵی لەیەک لە نامەکانی کە بۆ مامۆستاکەی ئیزامار ناردوویەتی ئەم دەربڕینەی «ئازادی ئازاد» ئەفـراندووە. پاشان رامبۆ هەرگیز ئەم دەربڕینەی بەکار نەهێناوە. رەنگە ئەم دەربڕینە، دەربڕینێکی ورووژێنەرانە بووبێ. گەلۆ دەبێ رامبۆ چ شوورەییەکی لە مامۆستاکەی گرتبێ؟ لەراستیدا ئەمەی دواوە بەهیچ شتێک هەڵنەدەستا. لە خۆڕا نەبوو کە ئەو بە هەڵچوون هوتافی کۆماریی، دیموکراسی، مرۆڤایەتیانەی دەدا، بێ ئەوەی درێژە بەهیچ پوختەکردنەوەیەکی بدات. لەو ساتەی کە لەوێدا کرێکاران لە سێـداره دەدران. ئەوەمان لەزەیین ناچێتەوە کە لە مێژ نەبوو سەردانی کۆمۆنەی کردبوو بۆ ماوەیەکی کەم لەگەڵ شۆڕشگێڕان مایەوە. بەڵام ئەمە مانای ئەوە ناگەیەنێ ئەوی لەکەدار کردبێ، هەروەک هەندێک ئەوە دەکــەن. بەڵێ واتە، کرێکاران لە سێداره دەدران یان لە لایەن لایەنگیرانی فرسای «دەست و پێوەندی پاشایەتی» هەڕەشەی لە سێدارەدانیان لێ دەکرا.

رامبۆ بەوە مامۆستاکەی خەوشدار دەکرد کە هیچ شتێک ناکا ، هەر پێگەی مەنزڵگە کۆمەڵایەتیەکەشی. ئێمە بە بوونمان کۆمەڵ ریسوا دەکەین، ئەی وانییە؟، رامبۆ گاڵتە جاڕانە وای بە مامۆستاکەی دەگوت درێژەی بەقسەکانی دەدا، منیش وەک تۆ بە بوونم کۆمەڵ ریسوا دەکەم، بەڵام نەک وەکو تۆ. تۆ شـتـێک ناکەی، کەچی من شتێک دەکەم. هەڵبەت ئەوە شتێکی رەمەکیە، وشەی هەرزەکار بەرتەکدانەوەی هەموو شتێکە، خاوخێزان، کاسۆلیکیەت، کەڵچەری نەتەوەیی، نیشتمانپەروەری فەرەنسی، یان ئەوەی کە بە Patrouillotisme بانگەشەی دەکرێ بە«مجاز»ی نیشتمانپەروەری دەگەیەنێ، Trouille کــە خاسڵەتی ترس و تۆقینە. رامبۆ دەیویست بەم دەربڕینە، باشتر بڵێین گوتەیەوە، لەرێگەی مامۆستاکەیەوە ریسواکاریی بکا پێیوابوو. ترسنۆکی ئەو هزرە رەوشتایەتی و مرۆڤایەتیەکانە کە سیمای هەرزانی بەخۆوە دەگرن، کەچی بۆ پراکتیک کردنیان ئامرازێک بەرچاو ناکەوێ، بۆ خاوەنەکانیشیان نابێتە ئاکامێکی خراپ.

بۆیە ئیزامبار هەر لەو کاتەی کە رامبۆ یەکەمجار بۆ پاریس هەڵات، بۆ کڕینی بلێتی شەمەندەفەرەکە خۆی دەستەپاچە دەبینی، ئەوەبوو رامبۆ لە ئاکامدا زیندانی کرا، بەشێوەی فەرماندان بۆ مامۆستاکەی نووسی کە دەبێ نرخی بلیتەکەی بۆ بدا. ئەو کارە وای لە ئیزامبار کرد لە قوتابیەکەی هەست بەترس بکا و بەتەواویش ئەوە دەرک بکا کـە بەوریاکـردنەوە هانی بدا وەیا زاڵ بێ بەسـەریدا. ئازادی ئازاد بۆخـۆی داخـوازییـەکی دووانەیــــە. ئازادیەکی یەکسانە بۆ ئازادی مامۆستـاکەی، هەروا ئازادی خـودی خۆشی، دروستکەری ئازادیەکـانی ترە، ئازادی شاعــیر. بەمجۆرە لە مامۆستاکەی داوادەکا ئەو شتانە راپەڕێنێ کە دەزانێ نەیکردووە.

لە دووتۆی بەرنامەکەیدا لە نامەکانی (روانینوان)ێکدا پێی دەڵێ ، کە خۆی تا دوا مەودا کە بکرێ، تا سەرلێشێواندنی هەموو هەستەکان دەڕوا. ڤێجا ئێمە دەزانین چۆن مامۆستا گوناهەکەی قوتابخانە بۆ قاوەخانە دەباو تێیدەگەیەنێ کە دەتوانێ هەموو تاوانێک ئەنجامبدا. واتە مامۆستاکەی دێوانە دەکا. بەمجۆرە بەلای منەوە ئەو دەربڕینە وێناندنێکی سەرەتاییە لە تەواوی بوونیدا بێ ئەوەی لە بواری تیۆریدا بەلای ئەو دەربڕینە چووبێ، بەڵکو بە ئاماژە و گەیاندن دەپەیڤێ.

بە پێچەوانەی ئەوەی کە مەزەندە دەکرێ، رامبۆ پیاوی بەرنامە نییە. بەڵکو بۆ هەر خووڵگەیەک لە ژیانیدا ژمارەیەک لە پرینسیپ دادەنێ و دەستیان لێ هەڵناگرێ، لە خووڵگەکانی داهاتوودا بەکار بەسەریاندا دەچێتەوە. رامبۆ هەمیشە رەخنەگری خودە. ئازادی ئازاد بۆ خۆی واتە ئازادی ئازاد لەتەک ئازادیدا دەتوانین دەستبەر بکەین، بە نووسینەکان یان بەکردار. خودی ئازادی ئامانج نییە. بەڵکو خودی

پیشەکەی برینی سنووری ئەم ئازادییەیە. جا ئەو سنووره هەر چیەک بێ. ئەم شتەش کارتێکردنێکی فره زۆره، بەتایبەتی کە رامبۆ دەخوێندرێتەوه، لە تەمەنی شانزه یا پانزه سالّیدا کە رامبۆ وەردەچەرخێ، یاخود کە شاعیر بۆ گوت و بێژی نەبینراو دەخوێنێتەوه، ئەو هاورِێیەی گوت و بێژی لەگەلّدا دەکەین بێ پچرِان هەردەلّێ ئەو خۆی کاکلّەی ناختە و بەخۆیەتی گوت و بێژت لەگەلّدا دەکا.
دوو لایەن ئەو گوت و بێژه نەبینراوەی بۆ پێکهێنام، کە لەهەموو ئەو ساتە تاریکانە تێیدا ژیام، ئەویش ململانێیەک بوو وێدەچوو چارەسەرکردنی مەحالّ بێ. لەگەلّ ئەم جۆره ململانێیانە ژیام، بۆ نموونە کە کورِی یەکەمی خوشکم، لە نیۆرۆک بەدەستی رەشپێستێک کوژرا، یاخود کە ژان پییر دۆبریەی شاعیری برادەرم لە هەمان وەختدا «١٩٦٠ ـ ١٩٥٩» خۆی کوشت. رۆژگارێکی دژوار بوو، دوو کەس هەبوو دەمتوانی گوت و بێژیان لەگەلّدا بکەم، لە رێگەی ئەوانەوه بتوانم ئەمە لە خۆم دووربکەمەوه، گەر وای ناوبنێین، ئەوانیش ئارتۆر رامبۆ و ئەندرێ بریتۆن بوون. نە لەبەر ئەوەی دوو نموونە یا دوو تاقانە بوون، بەلّکو چونکو دوو نموونە ـ دژ، دوو شێوەی هزر بوون کە بەئاستێکی بەرز لە ئارەزوویەکی دووره دەست بوون و تێر بوونیان نەبوو.
شتێک کە دەکرێ کەسێک لەناو ئازادی خەمەکانی خودی خۆیدا بوونی هەبێ کە هەست بە بوونی ئازادیی گەردوون دەکا، ئەوەش مرۆڤ لە خودی خۆیدا دیاریکراو دەکا بەر لەوەی لەمپەره کۆمەلّایەتیەکان بێن کە ناوەرِۆکی خودی کۆمەلّگا پێکدێنن، بناغەی گەمەی کۆمەلّایەتی و مەرجی بوونەکەیەتی.
ئەو رچەشکێنییەی کە ئازادی ئازاد رەفتاری دەکا هەر رچەشکێنی چوارچێوەکانی کۆمەلّایەتی نییە، بەلّکو رچەشکێنی ئەو چوارچێوه و ریسا بەخۆگرتووانەشە کە مرۆڤ بە حەزو بۆچوونە تایبەتیەکانی خۆیەوه بەدوایان دەکەوێ. کەواتە رامبۆ دلّی روانگە دووانەییەکانە. ئەمەش لەدواییدا لە دژایەتی و لەکەدارییەکانی تێگەیشتن تێکەلّاو دەبێ. کۆمەلّ یا ئەوانی تر بە داوێنگیری چاوەدێری دەکەن و بەدوای چارەنووس دەگــــەرِێن. گەر لە قۆناغێکی دیاریکراودا بەدژ یاسا بوویت، کە یاسای حەزەکانت بوو، کەسێک نییە شتێکت بۆ بکا، کە رامبۆ بەتەواوی رق و بێزی لەوه دەبۆوه. نەگوێ ی بە سەرنجی کۆمەلّ دەداو نە بەو کەسانەش کە لەمەرِ ئەوەدا بیریان دەکردەوه. تاکە شتێک کە ئەو بەخۆی لۆمەی لەخۆی دەکرد ئەویش لە شوێنێک یان لە ساتێکی هزریدا کە دەیبینی ئەو هزره لەمێژه بەسەرچووه. ئەمەیە ئازادی ئازاد. ئەمەش، وەک بزانم پرینسیپی ئەفراندنی شیعره، نەهەر بەلّای منەوه، بەلّکو بەلّای هەمووانەوه.
رامبۆ دوو پرنسیپی پیرۆزکرد، یەکەمیان، کۆمۆنەیی بەمانای سیاسی وشەکە، بەمانای تێکدانی شۆرِشگێرِانە، چونکو جۆرێک لە دەستووری کۆمۆنیستانەی نووسی و نەیپاراست، بەلّام لەو ماوەیەدا برادەرەکەی ئارنست دیلاهی شاعیر لە بیرەوەرییەکانی باسی دەکاو بەگێرِانەوەکەی گوتاری ئەو رۆژانەی رامبۆ دەخاتە بەرچاو. بەرای من ئەو دەستووره لە برۆدۆنەوه تاوەکوو مارکس نزیکترە. دووەمیشیان، لێرەدا پرینسیپێکی خۆری رامبۆیانە هەیە، هەموو ئەوانەی شیعری رامبۆ دەخوێننەوه ئەوه دەزانن، ئارەزووی سپێده، گزینگ، وریایی، لەو ئارەزووه خۆرییانەدا هەولّ دەدا براکەی بگەرِێنێتەوه کە رامبۆ بەبرای بەستەزمان ناوی دەبا، ڤێرلێن، مەرجەکەی ئەوەیە وەک مندالّی خۆر، بەهەلّاتن لە باکوورِا بگاتە باشوور، نەک لەبەر رقلێبوونەوه، بەلّکو لە ترسی شەوانی باکوور و ساردییەکەی: دەیەوێ لەودیوی خەندەکەکانی ئەوروپایی ساتمە لە راستینە بکا کە لەدایکبوونی مەسیحیەت لە ئەوروپا برِاندییەوه، ئەمەش لەگەلّ رەسەنییەتی گرێکی یان زەردەشتی دوولەتی کرد هەرچەندە وانابینم کە رامبۆ زەردەشتی ناسیبێ، بەلّام ئەوه گرنگە سەرنجی ئەوه بدەین کە نیتشە تەواو کت ومت لەهەمان وەخت بەدوای ئەو ئاقاره دەگەرِا.
بەبرِوای من رامبۆ هەر لەو وەختەوه، بەلّکو هەر لەسەرەتاوه، بە باشووری عەرەبی دلّگیربوو. ئاشکرایە کە دایکی هەولّیدا بەلّای کەمەوه قورئان وەرگەرِێنیتە سەر فەرەنسی، لە ئیزابێل، خوشکی رامبۆ، دەزانین کە ئەوەی دوایی هەر لە مندالّییەوه لەتەک کتێبی پیرۆزا قورئانی دەخوێندەوه. ئەگەرچی بۆنڤوا، بەپشتیوانی ئیڤلاس لیڤی لەسەر ئەوه جەغت دەکا، کە رامبۆ کابالی یەهودی دەزانی، بەسەیری نازانم، هەرچەندە بەلّگەی تەواو لەناو بەرهەمەکانی رامبۆ بەدەست ناکەوێ. بەلّام ئەوه دەبینین کە رامبۆ بەرلەوەی شیعر بە فەرەنسی بنووسێ بە لاتینی نووسی. رامبۆ لەمەرِ ژۆگۆرتا دەئاخڤێ و بەکورِی ئەمیر عبدالقادر بەراوردی

دەکا، کە باوکی رامبۆ باسی دەکاو وەک شەرکەرێک ئازایەتی و تاکتیکەکانی پەسن دەدا. دوای ئەوە، لە یەمەن و حەبەشەدا، دەبینین رامبۆ لە مەهانەکانی لەگەڵ سەرقافڵەکان و دەستەی حوشتران پشت بەقورئان دەبەستێ، هەروا لەیەکێک لەڕاڕەوەکان خۆی واپیشاندەدا کە لە یەکێک لەو موسڵمانانە بدات کە لادەرییەک یان تەئویلێکی بێ رادە سەربەستی لە شرۆڤەکردنی گوتەی خواوەندی ئیسلام بینی.

دەڵێن باوکی رامبۆ لە کۆمۆنەدا ئامادەبووە، بەڵام لەسەر ئەوە بەڵگەیەک دەست ناکەوێ، کەچی بێگومان زانستیانە و لەپشتگیرانی کۆماری بوو، بەپێچەوانەی دایکی، وەک ئاشکرایە، پروڤنسالی کاسۆلیکی بوو، بەوانەوە بەسترابۆوە، یان میراتگری هەرچی فەرەنسییە بوو. بەڵام رامبۆ ئەوانەی هەموو بە رق و بێز دەبینی: هەرچی فەرەنسییە نەفرەتی لێ هەیە، رامبۆ دەیگوت. هەر لە سەرەتاوە، پاریس و بەشەکانی دیکەی فەرەنسای جیادەکردەوە. بەو واتایەی کە پاریس لە لۆژیکی فەرەنسی دەردەچێ، ئەوەش لەیەک کاتدا راستەو هەڵەشە.

لێرەدا ئاخاوتنێکی رامبۆم بەیادهاتەوە کە لەگەڵ دیلاهی برادەری کردوویەتی، دیلاهیش تۆماری کردووە و لەدووتوێ بەرهەم و نامەکانی رامبۆدا بڵاوکراوەتەوە. لەئاخاوتنەکەی لەسەر تێڕامانی دروستکەری شۆڕشگێڕانە سووردەبێ کە بەیەکسانی نێوان هەموو ئادەمیزاد پشت دەبەستێ بەجۆرێک کە پێویستیمان بە هیچ لایەک نابێ، چونکو لایەنێک لە شێوە بێگەردەکەیدا لە سروشتدا دەبینین. لەم ساتەدا گوڵێک دەقرتێنێ، گوڵێکی خونچە لە چەشنێکی جوان کە لەهەموو جێگایەکدا هەیە، بەبرادەرەکەی نیشاندەداو پێی دەڵێ هەموو هونەرەکان بەکارامەییان ناتوانن شتێک بەو ناسکیە هاوئاوازە دەستەبەر بکەن. یەکسانی و خولقاندن، وەک دەیبینین نموونەکەیان لە سروشتدایە نە لەدەست خاوەن هونەردا، ئەو خاوەن هونەریانەی کە رامبۆ بە بێزوقێز، بەزیک زیکە ناوزەدیان دەکا. بۆیە چەمکی خودی هونەر لەدیدی ئەو داوای بەفەرەکردنی دەخوازی، خودی شیعریش لەدیدی ئەودا بەئەدەبەوە بەندنییە. بەمجۆرە بەلای رامبۆوە گشت بەهەق گشتی پێکدێنێ، گشت دەچێتە ناو تێڕامانێکی بەربلاوی گەردوونەوە، جوگرافیای شیعرییەت لەهەمان کاتدا جوگرافیای سیاسیە. هەموو ئەوانە، تۆوی هزرێکی جیاوازی ئەم دەسەڵاتەی رۆژئاوایە، کە رامبۆ هەر لە سەرەتاوە هەستی پێکرد.

رامبۆ چەمکی خۆر، چەمکی شۆڕشی کۆمەڵایەتی بەکارهێنا، بەڵام هەردوو چەمکەکە وەک تاکێک بۆ دەستەبەرکردنی چارەنووسەکەی بەس نەبوو، رامبۆ ئەوانەی هەریەکە و لە قۆناغەکانی هزریدا بەجێهێشت. لە شۆڕشی کۆمەڵایەتی خۆی وەدەرنا، چونکە لە جەستەکەیدا ژیا، کت و مت بەمانای ئەم وشەیە، کۆمۆنەش نووشستی هێنا، کەئەو یەکەم کەس بوو دەرکی بەوە کرد، کە ئەو رێگە شۆڕشگێڕانە بوو وایکرد شۆڕشەکە بەرەو نووشستی ببات. بەم تەرزە، پێچەوانەکەی هەندێ کەس، رامبۆ لێکۆڵینەرەوەی نووشست نەبوو، بەڵکو هانایەک بوو. وەک ئەوەی کە خۆی دەیویست.

ئەوەی ئەم کتێبەی من دەیخاتە سەر ئەوانی تر کە لەسەر رامبۆ نووسراون، ئەوەیە کە بەتەواوی تێڕامانی ئەکادیمیانە لەسەر ئەزموونی رامبۆ رەتدەکاتەوە، کە بەئانقەست ئەو ئەزموونە بۆ دوو بەشی تەواو لێکدژی دابەشدەکەن. ئەوانە لەسەرەتادا وتیان وەرزێک لە دۆزەخ دوا بەرهەمە کە رامبۆ نووسیوویەتی، واتە دوای خۆرهەڵاتنامە، کەلەم بەرهەمەشدا ماڵئاوایی لە شیعر دەکا. ڤێجا چەندان لێکۆڵەرەوەی دیکە هاتن، پێچەوانەکەی ئەو رایە بسەپێنن، وتیان بەر لە وەرزێک لە دۆزەخ بەشێک لە خۆرهەڵاتنامەی نووسی، بەشە گەورەکەشی پاشان نووسی. بێئەوە هەرگیز ناتوانین لە قەسیدەی دیموکراسی لە خۆرهەڵاتنامەدا بگەین، کە رامبۆ لەو قەسیدەیەدا بەئاشکرا ئاماژە بۆ کۆچەکەی بەرەو سوماترا دەکا لەو کاتەی کە لە دەریاوانی هۆڵەندی بوو بە سەرباز و لەگەڵیدا چوو بۆ جاوە، تاکوو بەخێرایی لێی رابکا. ئەوەی تێدا ڕوونەکاتەوە هەستکردنی بەخەتەرناکیەکانی داگیرکەر و مەزندە زووەکەیەتی لەو ئەفسانە دیموکراسیەی رۆژئاوا، ئەوەی کە دەیانەوێ لێی بار بکەن ئەو جیهانەیە، کە ئەمڕۆ جیهانی سێیەمی پێدەڵێن. ئەم قەسیدەیە دیموکراسی هێرشێکی شیعرییە، یاخود بەهەق سیاسیە بەپێی بارتەقای هەموو توانایەکی شیعری، رامبۆ بەواتای بەهێزی وشە شیعری سیاسی نووسی، وەک ئەو شیعرانەی لە کۆمۆنەدا، هەروا شیعرە سەرەتاییەکانی وەک ئاسنگەر و کوژراوەکان. رامبۆ هەموو ئەوشتانەی کە لە وڵاتانی بینی و هەموو ئەزموونە بەرچاوەکانی و ئەو

سەرنجانەی کە بەخۆی لەگەڵیاندا ژیا، لەپاڵ ئەوەی کەمن بە سەرگەردانی ئیرادەگەریی ناوی دەبەم لەناو هەموو جۆرە پێوەندییەکدا تاوتووی کردن. ئەو لەناو پێوەندییەکان مەزنە، ئەو مەزنە، هەرچۆن رێککەوێ یان لەهەر جێگایەک کە رێککەوێ راناکا، بەڵکو ئەو کاتەی هەموو شتێک روودا: لە زەوییەکی بەرهەڵدراو، یان هاوبەش، لەناو جیهاندا رادەکا، نەک لەناوهەورەکان ئەم خوازیاریەش لە خودی خۆیدا ئامانج نییە، بەڵکو ئەوە یەکێکە لە ئامرازەکانی سەرلێشێواندن، رێبازێکی مەعریفیە بۆ واقعێکی جیاواز. دەکرێ لەم پەیوەندییەی شیعرەکانی رامبۆدا ئەو شوێنانەی کە رامبۆ شیعرەکانی تێدا نووسیووەو ئەوانەی لەگەڵیدا ژیاوە ئەو سەرچاوانە بەدەست بێنین، بەوە ئەو شێوەیەی کە پێی دەردەبڕێ، بێ ئەوەی بەخۆی ئەوە رابگەیەنێ بپشکنێتەوە. ئەو ئەزموونە تایبەتیانە دەریاندەبڕێ کە لەگەڵیان ژیا، نەک بەشیکردنەوە و درێژەدانیان، بەڵکو بەشێوە رۆشندانەوەکەی خۆی هەموو شتێکی تێدا کۆدەکاتەوە وشە بەوشە بەهەموو مانایەکانیانەوە. کاتێ رامبۆ بڕیاری دەرچوونی کۆتایی دەدا، کەس لەگەڵ خۆیدا نابا، بگرە هەتا ڤێرلێن کە ئەوکات بڕوای بە کاسۆلیکیەت هێنا، رامبۆ بۆ گاڵتەجاڕی بەناوی ناسکی ناسراو ناوی دەبرد، ئەو مەودایەی کە بەرانبەر کەسانی تر دەگرێتەبەر، لە پێشەوەیان ڤێرلێن «مەودایەکە تێیدا خیانەتیان لێ ناکا ـ مادام دانەیەکی لە وەرزێک لە دۆزەخ بۆ ڤێرلێن دەنێرێ کەلە زیندان بوو بەهۆی تەقە لێکردنە ناودارەکەی کە رامبۆی بریندار کرد ـ بەڵکو لەو مەودایەدا لەوان دوور دەکەوێتەوەو بەس» ، دەڵێم ئەم مەودایە، بەڵام رامبۆ لەبەرایڕا ئەو مەودایە بەرانبەر خودی خۆشی دەگرێتەبەر.

لەدوا وەرچەرخاندا کە بە چوونە رێزی خۆی کۆتایی هات، ئیتر رامبۆ پێویستی بە شیعر نەمایەوە، بەڵام، ئەمە خۆی لەخۆیدا تێڕاماندن دەخوازێ، تەنیا سەرنج نووسین بەس نییە، ئەوە خاڵی چەقگیری کەسایەتیە، رامبۆ هەتا بەقاچ بڕاوەیی لەسەر عارەبانەش بوو کە لە شیعر دانەبڕا.

من بە نووسینی دادەنێم، لەماوەی ئەو هەموو ساڵانە، هەزاران تێبینی نووسی، پەرت و بڵاوی دەکردن یان بزر دەبوون، بەڵام مرۆیەک بەشێوە تاگرتووەکەی لە ناوەڕاستی ئەو تەپ و تۆزە خنکێنەرەدا، یا سەرما تیژەدا، بگرە هەتا لەسەر عارەبانەی مەرگیشدا لەسەر نووسین سوور دەبێ، ناکرێ بڵێین لە نووسین ماڵئاوایی کردووە.

لەوەش زیاتر کە بە ئیزابێلی خوشکی دەڵێ، بەگوێرەی ئەوەی کە ئیزابێل دەگێڕێتەوە، رامبۆ دەیویست حیکایەتی کۆچەکەی یاخود ئۆدێسەکەی بنووسێ. دابەزینی لەسەر عارەبانەکەی لە هەرەرەوە تا دەریا، ئێمە باش ئەوە دەبینین کە رامبۆ هێشتا دەیەوێ کەسانی تر لە دابەشکردنی ئەزموونەکەی دڵنیا بکا. بەڵام نە بەشێوەی شیعریانە وەک ئێمە بۆی دەچین، بەڵکو لە نووسینی ناسکدا، من بە نووسینی پراگماتیکی ناوی دەبەم، نووسین خۆی رێگەی دڵنیاکردنە لەم دابەشکاریە یان بەشداریکردنە بە ئاسانترین شێوەی زمانەوانی کە بکرێ. نە بەو مانایەی کە ئەوە دانراوەیەکە. ئێمە دەزانین هەر لەسەرەتاوە، بەتایبەتی لە نامەی (روانینوان)ێکدا رامبۆ چەندە گاڵتەی بەچەمکی دانەر دەهات، هەروا چەند ئەوەی بە بێهوودەیی دەبینی کە یەکێک خۆی بەدانەر بژمێرێ، بەڵام هەر لە سەرەتاشەوە لەوە گەیشت هەر شاعیرێک نوێنەری ئەو هێزەیە کە دەیکێشێ، ئەو ئەویترەش لە هەموو بارێکدا ئەوەیە، کێ بەراستی گوڵئەستێرە هەڵدەگرێ. هێزی هەق خود نییە، بەڵکو ئەوەی کە لەخود جێ نیشینە ئەوە هەقە، ئەو هاندەریانەی کە لەهەموو سەرچاوەکانەوە، لەژیان، لە رۆشنبیری، رۆشنبیرییەکەمان و رۆشنبیرییەکانی دیکە، جۆشدانی کە بۆ هەموو حەزێکی ئەفراندنە.

منی ئەویتر خۆی ئەوەیە: گوتە ـ کلیل بۆ گەیشتنی هەموو شتێک ، بەخۆی من ئەویترە، ئەم ئەویترە هەمووجارێ هەر هەمان خودی ئەو ئەویترە نییە، بەڵکو خۆی ئەو ئەویترەیە لەبەردەوامبوونی، ئەوانی ترن. خودی من سەرەتای کۆیە: من، ئەو، ئێوە، ئەوان... گشت ئەوان. هەموویان بەمن لە رێگەی ئەویتر بەیەکەوە گرێدراون. رامبۆ لەگەڵ هەموو ئەم گەشەکردنانە ژیا، بەوپەڕی رەمەکیەوە لە راناوی کەسێک بۆ ئەویتر دەیگواستەوە، لە گفتوگۆیەکەی لەگەڵ ڤێرلێن «شووی دۆزەخی، پاکیزە هەڵەشە کە ئەو شیعرانە لە وەرزێک لەدۆزەخ»ن بەوردی نازانین کێهە رامبۆیە، کێهەش ڤێرلێنە، ڤێجا لە شووی دۆزەخی دا ئەملا رامبۆیە، ئەولایەکەی تریش ڤێرلێنە، سەبارەت بە پاکیزەی هەڵەشەش هەمان شتە کە تێیدا جارێک ئەوە دەناسین و

لە بەشێکی تردا ئەویهێ دەناسینەوە. رامبۆ ئەوەی دەرک کرد کە لەو نزیک بوونەوەی نێوان دوو بوونەوەردا، کە تیایدا لە دۆستایەتی یان لە خۆشەویستی دەژین، ئەوە بۆ ئێمە بەرەو تراژیدیای جیابوونەوەی کۆتایی و هەڵاهەڵابوون تەواو دەبێ، ئەمەش لە بێئومێدبوون و هەست بەخیانەتکردن هەڵقولاوە، ئەو هەستە پابەندە بە نەمری، بەسەهوو چوونی ئەو هاوژیانییەی خۆشەویستی، ئەوەی دەرککرد کە مرۆ دەبێ بەئەو و ئەویتر لەیەک کاتدا.

هەندێک وادەبینن ئەو گفتوگۆیە خۆی خەیاڵگیرییەکی ئەدەبی پەتی بوو، بەڵام بەرای من ئەوە جێی بڕواکردن نییە بەلای پیاوێک کە بەوا رایهێناین هەموو ئەوانەی دەینووسێ بەکردارێکی واقیعیەوە بەستراونەتەوە، پیاوێک کە هیچ نووسراوێکی لە خۆراییی لەلا هەڵناقوڵێ. بەڵکو لەلای ئەو هەموو شتێک نموونەیەک لە بەچاو دیتن و هەستەکان دەنوێنێ. لە پاشەکەوتکردنی دەربڕینی شیعریانەی رامبۆ، دەستهەڵگرتنی لە وێناندن و وێنەو هاوردە، شێوازکاری ئەدەبییەوە بۆ ئاستی بناغەی نموونەی بڕناکات. هەروا بۆ سیاسەتیش. ئەو پیاوە کە بە منداڵێک خەونی دەبینی کە خۆی چۆن لە پەروەردەکردن دەگا وای پەروەردە بکاو بیکات بە ئەندازیارێک، لە زانست و وردەکارییدا وەدەرکەوتنی رۆشنبیرییەکی دەبینی کە ئەو بە مردووی دەژمارد. هەمان بڕوابوو کە دیدەکانی بۆ شیعری بابەتەکی ئاراستە دەکرد. بەراست یان بەهەڵە، بڕوای بەمە هەبوو، هەر لە منداڵییەوە خوێنەرێکی ـ رەنگە هەندێ جار ساوێلکەی ـ چیرۆکە زانستییەکانی ژۆل ڤێرلین بوو، کە بڕوای بەتوانای پێشکەوتنی مرۆڤایەتی هەبوو لەرێگەی زانستەوە، هەوڵی داهێنانی نووسینی زانستی دەدا گەر وای ناوبنێین.

شاعیر هەر بەخۆی دەتوانێ نموونەی بڕیارێکی لەم شێوە ریشەییە وەربگرێ. شاعیر هەر بەخۆی دەتوانێ بڵێ دەبێ نووسین بگۆڕدرێ. هەتا ببێ بە غەفڵەتی نادیاربوونی نووسەر. ئەم جۆرە نووسینە لەو راپۆرتانە دەبینین کە رامبۆ لەمەڕ وڵاتی ئۆگادین بۆ کۆمەڵەی جوگرافیەی فەرەنسی رەوانە کرد، هەندێکیان لە گۆڤارەکەیان چاپکرا، ئەوانی تریش فڕێدرانە ناو سەتڵی زبڵ ـ ئای لەم گەمژییە!.

بەبڕوای من پێویستە بەرانبەر ئەم جیاوازکاریەی خوارەوە هەڵوەستەیەک بکەین: زۆرێک وا لە نەخۆشیەکەی رامبۆ دەفکرن، کە وایلێکرا یەکێک لە قاچەکانی ببڕێتەوە پاشانیش ژیانی لەسەر دانا، ئەوانە بەجۆرێک دەفکرن هەروەک ئەوە قەدەرێکی شاردراوەبێ لە رەوتە شیعریەکەیدا. بەهەمەحاڵ، ئەوە رووداوێک بوو کە رەوتێکی بچڕاند. رامبۆ تووشی دەردێک بوو لە وەختێکی گونجاودا نەهات چارەسەری بکات، چونکە لەسەر هەموو شتێک بۆیەیەکی کارەساتاوی هەڵدەسووی «هەر خۆی بە پارانەوە بۆ دایکی نووسی کە ئەو نێچیری هزرە رەشبگیرەکانە». ئەم پیاوە رقئەستوورە، کە گشتی بە گێل دادەتاشی، لە واقیعدا بەخۆی خاوەن دڵپاکیەکی بەرفراوان بوو. کۆتایی بوو. رامبۆ نەیدەخوازی لە دەڤەرێکی ئاوابوودا دابەزێ کەچی کت و پڕ ئاوسانی یەکێک لە ئەژنۆکانی بۆهات، بەرەو شار دایبەزاند، بەڵام بەرلەوەی حیساباتەکانی جێبەجێ بکا بۆ ئەوانی تر هەموو ئەرکەکانی راپەڕاند. با ئەوە یادبکەینەوە کە هەستە پیاوچاکییەکەی وایلێکرد لەجیاتی هاوکارە کۆچکردووەکەی: لاباتۆی هاوکاری، قەرزەکەی بۆ بداتەوە، داوای گۆڕەوی بۆ ئەستووربوونی ئەژنۆکەی لەدایکی کرد، هەستی بەوە نەدەکرد، جولانەوەکەی لەکاردەخات، نەخۆشی ئەستووربوون نەبوو، بەڵکو نەخۆشیەکی بەراستیە. هەندێک لەمەڕ خۆکوشتنە ئیرادەگەرییەکەی دەپەیڤن یاخود دەڵێن کارێکی نا ئاگایانە بوو هۆی مردنەکەی. من بڕوام بەم قسانە نییە، بەڵکو بە ئاساییەوە وادەبینم، کە رامبۆ خۆشبینییەکەی بوو بەزاندی. هەرچەندە خۆشی لە کاتێکی گونجاو چارەسەرکرد، کە ئەمەش گرنگە بزانین، ئاخۆ لە پرۆژەکەی بەردەوام دەبوو؟ ئێمە دەزانین کە قاچیان بڕیەوە چۆن بە پەیداکردنی دارشەقێک گەڕایەوە بۆ عەدەن، ئەوە بەرلەوە بوو کە ئیفلیجی قاچەکەی تریش بگرێتەوە. بۆ هەموو شتێ خۆی ئامادەکردبوو. پرۆژەکەی بێ رادە ئاڵۆزبوو: دەیویست بەرەو زنجبار، مەدەغەشقە، تونکان، هیندستان، چین، یابان و پەنەما بڕوات. لەم دۆخەدا چی دەدۆزێتەوە، بە مانایەکی تر ئاخۆ ئەو پیاوە لێکۆلەرە چی دەدۆزییەوە، خەونی بەگرنگدانی ئەندازە و سەرکێشی کردن لە وردەکاریی لەهەمان کاتدا بێ ئەوەش لە سەوداسەریە رۆحانییەکەی وازبێنێ؟ هیندۆیزم و شەڕەنگێزانەتر کولتورەکانی

دیکە یاخود سەیر و سەمەرەییەکی دەدۆزییەوە کە تا ئەوکات دەیزانی. وەک چۆن بەناسینی راهاتووین، هزر و پرۆژەکانی، رێک و پێک دەکرد، بگرە ناتوانین ئەوە مەزەندە بکەین کە دەیویست چی بکا. ئەو پیاوەی کە لەمەڕ هەموو شتێکی دەنووسی، بگرە هەتا عارەبانەی گواستنەوەی نەخۆشیش، چەندان تێبینی کەکەس نەیپاراست ناشزانین کە چیان بەخۆوە گرتبوو، رەنگە بۆ ئێمە سەفەرە شیعرییەکی بۆ چین بەجێهێشتبا کە دەبوو ئێمە تا پەیدای بکەین لە سەرەتای ئەم سەدەیەدا چاوەڕوانی سیگمالینمان بکردبووایە، سیگمالین شاعیری رامبۆییانە کە خۆیەتی، لە هاوزەمانی رامبۆدا، بەعەدەن تێپەڕی، لەوێوە رووی لە چین کرد. هەڵبەت مەحاڵە بەخەملێوی لەمەڕ بەرهەمە نا ئامادەکانی رامبۆوە بپەیڤین، بەڵام گەر بڵێین ئەگەر وا زوو کۆچی نەکردبا ئەوە ئەو کارانەی دەکرد، ئەم قسەیە لەراستی بەدوور نییە. زۆرکەس ـ بەسورپالیەکان و خودی برێتۆنیشەوە ـ لەسەر ئەو بڕوایە سەقامگیرن کە دوابەرهەمی رامبۆ وەرزێک لە دۆزەخ بوو کە تێیدا لە شیعر ماڵئاوایی دەکا. بەهەمەحاڵ، وێڕای ئەو ماڵئاواییەش، ئەوەی کە سەقامگیرە ئەوەیە، دوا بەرهەم خۆرهەڵاتنامەیە، چەند لاپەڕەیەکی کەمی ئەم بەرهەمەی بەر لە وەرزێک لە دۆزەخ نووسیووە و پاشان ماوەکەی تری تەواو کردووە. هەموو دەیانوویست ئەوە جەغت بکەن ـ بەخۆشحاڵیشەوە ـ کە رامبۆ بڕیاری دا لەشیعر کۆچ بکا. بەهەمەحاڵ، رامبۆ هەرگیز شتێکی لەم تەرزە قسەیە نەنوسیووە. گاڵتەی بەشیعر، شیعری خۆشی، بەهونەرمەندان، بەهەموو خولقێنەران کرد، بەڵام هەرگیز بەئاشکرا لەمەڕ کۆچ لە شیعر کردن نەدەپەیڤی. ئێمە دەستەپاچە نابین، گەر نەبین بەپابەندی ئەم بڕوایە.

بەتێگەیشتنی لە چەندان شیعری خۆرهەڵاتنامە ILLUMINATION هەروا ئەو پێڕاگەیاندنە یەک لەدوایەکانەی کە بۆ دایکی و دیلاهی برادەری دەنارد، باسی ئەو پرۆژەیەی دەکرد کە کتێبێک لەسەر هەرەر و وڵاتی گالا دەنووسێ. هەروا داوای چەندان وێنەی ئەم وڵاتانەی کە گرتبووی و چەندان کەرەسەی دیکەی دەکرد بۆی بنێرن ـ پێوانە بۆ دوورییەکان و هاوکوفەکانییەتی ـ.

سەرچاوە:

کازم جیهاد وەرگێڕاویەتە سەر زمانی عەرەبی لە ئینتەرنێتەوە وەرگیراوە.